

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (0 5) 209 6170 / (0 5) 209 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

**Analitinė apžvalga
25/112**

2025-10-03

Sutikimo koncepcijos įtvirtinimas kai kurių Europos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, reglamentuojant atsakomybę už seksualinius nusikaltimus; taikymo problemos

Pastaruosius keliolika metų dalyje Europos šalių vykdomi baudžiamųjų įstatymų pakeitimai, kuriais išžagininimu ar panašiais lytiniais nusikaltimais pripažįstamos ne tik atvirai smurtinės veikos, bet ir bet kokie seksualiniai veiksmai, atlikti be jų dalyvių sutikimo (ar bent jau tam tikra forma išreiškus nesutikimą). Pažymėtina, kad sutikimo sąvoka įtraukta į 2011 m. Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija)¹, įpareigojant konvencijos šalis kriminalizuoti įvairius be sutikimo atliekamus seksualinius veiksmus bei nurodant, kad sutikimas turi būti duotas savanoriškai, laisva valia, vertinant pagal susijusias aplinkybes (36 str.).

Šiame darbe apžvelgiamas atsakomybės už išžagininimą ir giminingas nusikalstamas veikas reglamentavimas Belgijoje, Danijoje, Islandijoje, Ispanijoje, Portugalijoje ir Švedijoje. Visos šios valstybės pertvarkė savo baudžiamuosius įstatymus pagal sutikimo (ar išreikšto nesutikimo) koncepciją, tačiau konkrečios reglamentavimo nuostatos minėtose valstybėse yra gana įvairios.

Pavyzdžiui, Danijos įstatymų leidėjas savo Baudžiamajame kodekse sutikimo sąvokos detaliau neatskleidė, palikdamas daug erdvės teismų diskrecijai. Tuo tarpu Belgijos, Ispanijos, Švedijos baudžiamuosiuose įstatymuose sutikimo sąvokos turinys atskleidžiamas gan plačiai, susiejant ją su tokiais požymiais kaip laisvanoriškumas, sąmoningumas, išreikštumas (veiksmu ar žodžiu). Taip pat gali būti nurodomos (paprastai nesistengiant pateikti išsamaus sąrašo) įvairios aplinkybės, kurioms esant savaime laikoma, kad sutikimas nėra duotas (pavyzdžiui, įvairios aukos būsenos, kuriose yra išnykęs ar sumažėjęs gebėjimas išreikšti valią, aukos klaida dėl kito seksualinių veiksmų dalyvio tapatybės, aukos laisvės apribojimas ar priklausomumas nuo kaltininko ir kt.). Specifinį teisinį reglamentavimą, susijusį su sutikimo (laisvos valios) klausimu, į savo Baudžiamąjį kodeksą įdiegė Švedija, sukūrusi, inter alia, neatsargaus išžagininimo institutą.

Portugalija tarp aptariamų valstybių išsiskiria tuo, kad pagal jos Baudžiamąjį kodeksą atsakomybė atsiranda ne sutikimo nebuvimo atveju, o tik tada, kai kaltininkas veikia prieš aukos suvokiamai (atpažįstamai) pademonstruotą valią (faktiškai – išreikšto nesutikimo atveju)². Tačiau ir

¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence: <https://rm.coe.int/168008482e>
<https://e-seimas.lrs.lt/rs/lasupplement/TAD/517d7b226ec911e89bb0cb50d0500eab/81cb01806ed311e89bb0cb50d0500eab/>

² Naująjį Europos valstybių reglamentavimą atsakomybės už išžagininimą ir panašias veikas srityje galima skirstyti į dvi kategorijas – vadinamuosius „tik taip yra taip“ ir „ne yra ne“ įstatymus. Pirmuoju atveju atsakomybė gali atsirasti, kai lytiniai veiksmai atliekami nesant tinkamai išreikšto sutikimo, o antruoju – kai veikiama prieš išreikštą asmens valią (nesutikimą).

Approaches Taken in States Parties to the Istanbul Convention on the Criminalisation and Prosecution of Sexual Violence, Including Rape. Focus section from the 4th General Report on GREVIO's Activities, 2023, p. 14-18: <https://rm.coe.int/en-2023-approaches-in-the-ic-crim-prosc-sexual-violence-rape/1680af1a07>

šiuo atveju išžaginimas ar kitokia seksualinės prievartos veika gali būti padaryta be smurto ar grasinimų juo³.

Aptariami baudžiamųjų įstatymų pakeitimai praktikoje kelia įvairių jų interpretavimo ir taikymo klausimų, kai kur susilaukia prieštaringos teisėsaugos pareigūnų, advokatų, skirtingų visuomenės grupių reakcijos (pavyzdžiui, Švedijoje).

1. Reglamentavimas baudžiamuosiuose įstatymuose

Belgija

Atsakomybės už seksualinius nusikaltimus reglamentavimo peržiūra Belgijoje įvykdyta 2022 m.

Šiuo metu galiojančio Baudžiamojo kodekso (BK)⁴ 417/5 straipsnyje pateiktas sutikimo laisvės į seksualinį apsisprendimą kontekste apibrėžimas. Jame nurodyta, kad sutikimas duodamas laisvai, o šis sutikimo laisvumas vertinamas, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes. Sutikimas negali būti konstatuotas vien dėl to, kad auka nesipriešino. Sutikimas gali būti atšauktas bet kuriuo metu prieš įvykstant seksualinio pobūdžio veiksams ar jų metu. Sutikimo nėra, jeigu seksualinis veiksmas atliekamas pasinaudojant aukos pažeidžiamumu, atsiradusiu, pavyzdžiui, dėl išgąščio, alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų panašiai veikiančių medžiagų poveikio, ligos ar neįgalumo, ribojančių laisvą valią. Bet kuriuo atveju sutikimo nėra, jeigu seksualiniai veiksmai yra grasinimų, fizinio ar psichinio smurto, spaudimo, netikėtumo, apgaulės ar bet kokio kito baustino elgesio rezultatas. Taip pat bet kuriuo atveju sutikimo nėra, jeigu seksualinis veiksmas atliktas sąmonės neturinčios ar miegančios aukos atžvilgiu.

Belgijos BK, *inter alia*, numatytos tokios lytinio pobūdžio nusikalstamos veikos kaip seksualinio neliečiamumo pažeidimas (pranc. *l'atteinte à l'intégrité sexuelle*) ir išžaginimas (*viol*). Abi jos, pagal galiojantį reglamentavimą, siejamos su aukos laisvos valios pažeidimu (tai yra, su situacijomis, kai neduotas sutikimas), atsakomybei atsirasti nėra būtinas fizinis smurtas ar grasinimai.

Seksualinio neliečiamumo pažeidimu, pagal BK 417/7 straipsnį, laikomas seksualinio pobūdžio veiksmų atlikimas asmeniui, kuris nedavė tam sutikimo, su trečiojo asmens, kuris nedavė sutikimo, pagalba ar be jos arba asmens, kuris nedavė sutikimo, seksualinių veiksmų atlikimas. Seksualinio neliečiamumo pažeidimu taip pat laikomas asmens, kuris nedavė sutikimo, vertimas stebėti seksualinius veiksmus ar lytinį išnaudojimą, net ir neįtraukiant stebėtojo į dalyvavimą šiuose veiksmuose. Už seksualinio neliečiamumo pažeidimą baudžiama laisvės atėmimu nuo 6 mėnesių iki 5 metų. Veika laikoma padaryta nuo jos vykdymo pradėjimo.

Išžaginiu laikomas bet kokio pobūdžio seksualinis įsiskverbimas, padarytas panaudojant bet kokiais priemonėmis, asmens, kuris nedavė sutikimo, atžvilgiu ar su asmens, kuris nedavė sutikimo, pagalba. Už išžaginimą baudžiama laisvės atėmimu nuo 10 iki 15 metų (BK 417/11 str.).

BK 417/12–417/23 straipsniuose numatytos įvairios seksualinio neliečiamumo pažeidimo, išžaginimo ir kai kurių kitų seksualinių veikų kvalifikuotos sudėtys, susijusios su griežtesne atsakomybe. Pavyzdžiui, kai seksualiniai veiksmai be sutikimo yra susiję su kankinimu ar smurtu, už seksualinio neliečiamumo pažeidimą ar išžaginimą baudžiama laisvės atėmimu nuo 15 iki 20 metų (BK 417/13 str.). Už seksualinius veiksmus be sutikimo, kai jie žinomai padaryti pažeidžiamo asmens (pavyzdžiui, nėščiosios, sergančio, fizinę ar psichinę negalią turinčio asmens) atžvilgiu, seksualinio neliečiamumo pažeidimo atveju baudžiama laisvės atėmimu nuo 15 iki 20 metų, o išžaginimo atveju – laisvės atėmimu nuo 20 iki 30 metų (BK 417/15 str.). Kai dėl seksualinių veiksmų be sutikimo padarymo kaltas asmuo turi valdžią aukos atžvilgiu, daro jai įtaką ar juos sieja pasitikėjimo santykiai,

³ Aptariamose valstybės fizinį smurtą seksualinių nusikaltimų kontekste daugeliu atveju pripažino kvalifikuojančių atitinkamų veikų požymiu, lemiančiu griežtesnę atsakomybę.

⁴ 8 JUIN 1867. - Code Penal: https://www.ejustice.just.fgov.be/img_l/pdf/1867/06/08/1867060850_F.pdf

seksualinio neliečiamumo pažeidimo atveju baudžiama laisvės atėmimu nuo 10 iki 15 metų, o išžaginimo atveju – laisvės atėmimu nuo 15 iki 20 metų (BK 417/21 str.).

BK 417/23 straipsnyje specialiai numatytos sunkinančios aplinkybės, į kurias turi atsižvelgti teisėjai, skirdami sankcijas už seksualinius veiksmus be sutikimo – giminystė tarp kaltininko ir aukos, valdžios ir globos santykiai tarp jų, veikos padarymas vykdamas viešojo pareigūno ar gydytojo pareigas, aukos nepilnametystė, veikos padarymas kultūriniais, papročių, religiniais motyvais.

Danija

Pagal 2021 m. įsigaliojusias Baudžiamojo kodekso⁵ pataisas, atsisakyta būtinos išžaginimo sąsajos su smurto panaudojimu ar grasinimu jį panaudoti ir nustatyta, kad išžaginimu laikomi lytiniai santykiai su asmeniu, kuris tam nedavė sutikimo. Vėliau ši norma dar papildyta nuostata, kad išžaginimu laikomi ir lytiniai santykiai su asmeniu, kuris klaidingai mano, kad kaltininkas yra kitas asmuo (BK 216 str.). Už išžaginimą baudžiama laisvės atėmimu iki 8 metų, o esant kvalifikuojančių požymių (pavyzdžiui, auka neturi 12 metų) – laisvės atėmimu iki 12 metų.

Danijos BK sutikimo sąvokos turinys detaliau neatskleidžiamas. Tačiau rengiant minėtas pataisas, Nuolatinis Baudžiamojo kodekso komitetas⁶ buvo pateikęs dvi galimas BK 216 straipsnio formuluotes su detalesniais paaiškinimais.

Komiteto dauguma siūlė vartoti ne sutikimo, o laisvanoriškumo sąvoką ir nurodyti BK, kad dalyvavimas lytiniuose santykiuose laikomas laisvanorišku, kai pasirinkimas juose dalyvauti išreiškiamas žodžiu ar elgesiu arba yra akivaizdus pagal konkrečią situaciją ar kontekstą. Kartu buvo siūloma nurodyti BK, kad laisvanoriškumo nėra, kai lytiniai santykiai primetami smurtu ar grasinimais panaudoti smurtą, o taip pat – kai kaltininkas išgauna lytinius santykius kitais neteisėto privertimo būdais arba pasinaudoja būsena ar situacija, kurioje kitas asmuo negali pasipriešinti.

Komiteto mažuma siūlė vartoti sutikimo sąvoką ir nurodyti BK, kad sutikimas turi būti duodamas savo noru kaip asmens laisvos valios išraiška, atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes. Komiteto mažuma siūlė fizinę ar kitokią prievartą nurodyti BK kaip kvalifikuojantį išžaginimo požymį⁷.

Pagal Danijos BK, išžaginimu nelaikomi lytiniai santykiai su asmeniu, pasinaudojant jo psichine liga ar atsilikimu (BK 218 str.), tam tikra įtaka arba valdžia (pavyzdžiui, policijos pareigūno lytiniai santykiai su areštuotu asmeniu) (BK 219 str.) Šios veikos yra atskiri lytiniai nusikaltimai, už kurias skiriama maksimali bausmė – laisvės atėmimas 4 metams. BK 220 straipsnyje numatyta atsakomybė už lytinius santykius, kurie gaunami piktnaudžiaujant aukos tam tikru priklausomumu nuo kaltininko (kai auka yra priklausoma nuo kaltininko darbe, finansiškai ar yra jo prižiūrima). Taip pat pagal šį BK straipsnį atsako religinis lyderis, kuris piktnaudžiauja priklausomumo santykiais, siejančiais su juo religinės bendruomenės narius, kad galėtų su jais lytiškai santykiauti. Už BK 220 straipsnyje numatytas veikas baudžiama laisvės atėmimu iki 1 metų, o jei auka neturi 18 metų – laisvės atėmimu iki 4 metų.

⁵ *Straffeloven*: <https://themis.dk/synopsis/docs/Lovsamling/Straffeloven.html>

⁶ Nuolatinis Baudžiamojo kodekso komitetas (dan. *Straffelovsrådet*) yra Teisingumo ministerijos prašymu teisėkūros pasiūlymus ir pasiūlymus dėl teisės normų įgyvendinimo baudžiamosios teisės srityje teikiantis organas. Komitetą sudaro teisėjų, policijos, prokuratūros, Teisingumo ministerijos, teismo medicinos institucijų, universitetų ir advokatūros atstovai.

Straffelovsrådet: <https://www.justitsministeriet.dk/ministeriet/raad-naevn-og-udvalg/straffelovsraadet/>

⁷ Jørn Vestergaard. *The rape law revision in Denmark: Consent or voluntariness as the key criterion?* p. 15-16: <https://boap.uib.no/index.php/BJCLCJ/article/view/3237/3134>

Islandija

Pagal Baudžiamojo kodekso⁸ 194 straipsnį, už lytinius santykius ar kitus seksualinius veiksmus su asmeniu be jo sutikimo (išžaginimas) baudžiama laisvės atėmimu nuo 1 iki 16 metų. Sutikimas laikomas duotu, jeigu jis išreikštas laisvanoriškai. Sutikimas nelaikomas duotu, jeigu panaudotas smurtas, grasinimai ar kitokia neteisėta prievarta. Smurto sąvoka apima asmens savarankiškumo pažeidimą laisvės atėmimu, medikamentais ar kitomis prilyginamomis priemonėmis. Jeigu, siekiant lytinių santykių ar kitų seksualinių veiksmų, pasinaudojama aukos apgaule ar klaida, vertinant aplinkybes, jos psichine liga ar negalia arba kitaip atimama jos galimybė priešintis veikai ar suprasti jos esmę, tai irgi laikoma išžaginimu.

Skiriant bausmę už išžaginimą, turi būti atsižvelgta į šias atsakomybę sunkinančias aplinkybes:

- 1) auka yra 18 metų neturintis vaikas;
- 2) kaltininkas panaudojo žymų smurtą;
- 3) nusikaltimas padarytas itin skausmingu ar žeidžiančiu būdu (BK 195 str.).

Pagal BK 197 straipsnį, laisvės atėmimu iki 4 metų baudžiama už kalėjimo, policijos, vaikų gerovės įstaigos, psichiatrijos ligoninės, namų psichinę negalią turintiems asmenims ar kitos panašios įstaigos vadovo ar darbuotojo lytinius santykius su atitinkamoje įstaigoje esančiais asmenimis ar kitus seksualinius veiksmus jų atžvilgiu.

BK 198 straipsnyje numatyta atsakomybė už lytinius santykius ar kitus seksualinius veiksmus su asmeniu, piktnaudžiaujant aukos finansiniu priklausomumu nuo kaltininko, taip pat priklausomumu darbo santykiuose ar kliento priklausomumu, kai klientą ir paslaugos teikėją sieja konfidencialūs santykiai. Už šias veikas baudžiama laisvės atėmimu iki 3 metų (iki 6 metų, jeigu auka neturi 18 metų).

Ispanija

2022 m. Baudžiamojo kodekso⁹ 178 straipsnyje nustatyta, kad bet koks veiksmas, kuriuo pažeidžiama kito asmens seksualinė laisvė be jo sutikimo, laikomas seksualine agresija (isp. *agresión sexual*) ir baudžiamas laisvės atėmimu nuo 1 iki 4 metų¹⁰. Laikoma, kad sutikimas yra, kai jis laisvai parodomas veiksmais, kurie pagal konkretaus atvejo aplinkybes aiškiai išreiškia asmens valią. Visais atvejais seksualine agresija laikomi seksualinio turinio veiksmai, atlikti naudojant smurtą, bauginant, piktnaudžiaujant viršenybe aukos atžvilgiu ar jos pažeidžiamumu, taip pat veiksmai atlikti prieš asmenis, kurie yra be sąmonės, arba piktnaudžiaujant aukų psichine būseną, ir veiksmai, kurie atlikti, kai aukos valia buvo nuslopinta dėl bet kokių priežasčių. Jeigu seksualinė agresija įvykdyta naudojant smurtą ar bauginimą arba aukos, kurios valia buvo nuslopinta dėl bet kokių priežasčių, atžvilgiu, baudžiama laisvės atėmimu nuo 1 iki 5 metų.

Pagal Ispanijos BK (179 str.), išžaginimu (*violación*) laikoma seksualinė agresija, kuri pasireiškia vaginaliniu, analiniu ar oraliu santykiavimu arba kūno dalių ar daiktų įvedimu bet kuriuo iš pirmųjų dviejų būdų. Bendroju atveju už išžaginimą baudžiama laisvės atėmimu nuo 4 iki 12 metų. Jeigu išžaginimas padaromas naudojant smurtą ar bauginimą arba aukos, kurios valia buvo nuslopinta dėl bet kokių priežasčių, atžvilgiu, baudžiama laisvės atėmimu nuo 6 iki 12 metų.

Atsakomybė už seksualinę agresiją ir išžaginimą gali būti dar sugriežtinta (atitinkamai, iki 10 ir 15 metų laisvės atėmimo), jeigu nustatomos tam tikros BK 180 straipsnyje nurodytos aplinkybės – veiką bendrais veiksmais padaro du ar daugiau asmenų, auka yra itin pažeidžiama dėl amžiaus, ligos,

⁸ *Almenn hegningarlög*: <https://www.althingi.is/lagas/nuna/1940019.html>

⁹ *Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal*: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>

¹⁰ Ankstesnėje Ispanijos BK versijoje būtinas seksualinės agresijos požymis buvo smurtas ar bauginimas.

Organic Act 10/1995, dated 23rd November, On The Criminal Code (Article 178):

https://www.mjjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf

negalios ar kitų aplinkybių, kaltininką ir auką sieja ar praeityje siejo santuoka ar panašūs artimi ryšiai, kaltininkas pasinaudoja savo viršesne padėtimi aukos atžvilgiu, veikos padarymui panaudojami ginklai ar kitos panašiai pavojingos priemonės, galinčios sukelti mirtį, arba medikamentai ar kitos cheminės medžiagos, padedančios palaužti aukos valią. Jeigu seksualinė agresija ar išžaginimas padaromi pasinaudojant valdžios pozicija ar pareigūno statusu, kartu su laisvės atėmimo bausme taikomas ir draudimas užimti tam tikras pareigas (*inhabilitación*) nuo 6 iki 12 metų.

Portugalija

Portugalijoje baudžiamųjų įstatymų pakeitimai, pagal kuriuos atsakomybė už seksualinę prievartą taikoma ne tik smurtiniais atvejais, bet ir kitose situacijose, kai seksualiniai veiksmai atliekami prieš aukos valią, atlikti 2019 m.¹¹

Atsakomybė už seksualinę prievartą (port. *coacção sexual*) reglamentuojama Baudžiamojo kodekso¹² 163 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad tas, kas vienas ar su kitų pagalba verčia kitą asmenį patirti ar atlikti seksualinį veiksma, baudžiamas laisvės atėmimu iki 5 metų. Su smurtu siejama tik kvalifikuota seksualinės prievartos forma – BK 163 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad laisvės atėmimu nuo 1 iki 8 metų baudžiama už asmens vertimą smurtu, grasinimais ar atimant jo sąmonę arba galimybę priešintis patirti ar atlikti seksualinį veiksma (su savimi ar kitu asmeniu). BK 163 straipsnio 1 dalyje minima seksualinė prievarta apima bet kokių priemonių, nenurodytų šio straipsnio 2 dalyje, panaudojimą, kad būtų atliktas seksualinis veiksmas prieš aukos pastebimą (atpažįstamą) valią (*vontade cognoscível da vítima*).

Pagal BK 164 straipsnį, baudžiama už išžaginimą (*violação*). Šio straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad asmuo, vertęs kitą asmenį dalyvauti kopuliacijoje, analiniame ar oraliniame santykiavime arba patirti ar atlikti vaginalinio, analinio ar oralinio įsiskverbimo, panaudojant kūno dalis ar daiktus, veiksmus, yra baudžiamas laisvės atėmimu nuo 1 iki 6 metų. Už kvalifikuotą išžaginimą (kai išžaginimas susijęs su smurtu, grasinimais arba aukos sąmonės ar galimybės priešintis atėmimu) baudžiama laisvės atėmimu nuo 3 iki 10 metų (BK 164 str. 2 d.). BK 164 straipsnio 1 dalyje apibrėžti išžaginimo veiksmai apima bet kokių priemonių, nenurodytų šio straipsnio 2 dalyje, panaudojimą, kad šie veiksmai būtų atlikti prieš aukos pastebimą (atpažįstamą) valią.

Už seksualinę prievartą asmens, kuris dėl sąmonės netekimo ar kitų priežasčių negali pasipriešinti, atžvilgiu baudžiama laisvės atėmimu nuo 6 mėnesių iki 8 metų. Už negalinčio pasipriešinti asmens išžaginimą baudžiama laisvės atėmimu nuo 2 iki 10 metų (BK 165 str.).

Asmuo, kuris, pasinaudodamas savo funkcijomis ar statusu laisvės atėmimo, medicinos ir priežiūros, švietimo įstaigoje, įvykdo seksualinę prievartą toje įstaigoje patalpinto ir kaltininkui patikėto ar prižiūrimo asmens atžvilgiu, baudžiamas laisvės atėmimu nuo 6 mėnesių iki 5 metų. Už išžaginimą šiomis aplinkybėmis baudžiama laisvės atėmimu nuo 1 iki 8 metų (BK 166 str.).

Švedija

2018 m. priimtomis Baudžiamojo kodekso pataisomis išžaginimu pripažinti lytiniai santykiai su asmeniu be jo laisvos valios. Dabartinės redakcijos Baudžiamojo kodekso¹³ 6 skyriaus 1 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad asmuo, turintis vaginalinius, analinius ar oralinius santykius ar atliekantis kitokį seksualinį veiksma, kuris dėl veikos sunkumo yra prilygintinas lytiniam

¹¹ Building trust by delivering support, protection and justice Portugal. First thematic evaluation report. GREVIO(2025)5 published on 27 May 2025, p. 9 :

<https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-building-trust-by-delivering-support-/1680b607c7>

¹² Código Penal – CP. Decreto-Lei n.º 48/95:

<https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/decreto-lei/1995-34437675>

¹³ The Swedish Criminal Code:

<https://www.government.se/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>

santykiams, su asmeniu, nedalyvaujančiu laisva valia, yra kaltas dėl išžaginimo ir baudžiamas laisvės atėmimu nuo 3 iki 6 metų¹⁴. Taip pat baudžiama už asmens, kuris nedalyvauja laisva valia, paskatinimą atlikti tokius veiksmus ar jiems atsiduoti.

Įvertinant, ar dalyvavimas buvo laisvanoriškas, turi būti itin atsižvelgta į tai, ar buvo žodžiu, veiksmu ar kitais būdais išreikšta laisva valia. Asmuo negali būti laikomas dalyvaujančiu laisva valia, jeigu:

1) jo dalyvavimas yra užpuolimo, kitokio smurto ar grasinimų padaryti nusikalstamą veiką, imtis asmens baudžiamojo persekiojimo, pranešti apie asmens padarytą nusikaltimą ar paskleisti asmeniui žalingą informaciją, rezultatas;

2) kaltininkas naudojasi tuo, kad asmuo yra itin pažeidžiamas dėl sąmonės netekimo, miego, didelės baimės, apsvaigimo nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų, ligos, kūno sužalojimo, psichinio sutrikimo ar dėl kitko pagal aplinkybes;

3) kaltininkas paskatina asmenį dalyvauti, reikšmingai piktnaudžiaudamas jo priklausomumu nuo kaltininko.

BK 6 skyriaus 1a straipsnyje numatoma atsakomybė už vadinamąjį neatsargų išžaginimą, tai yra, atvejus, kai kaltininkas yra didžiai neatsargus (angl. *grossly negligent*) aplinkybės, kad kito asmens dalyvavimas nėra laisvanoriškas, atžvilgiu. Už neatsargų išžaginimą baudžiama laisvės atėmimu iki 4 metų, o jeigu pagal aplinkybes veika pripažįstama mažiau sunkia, ją padaręs asmuo atsakomybėn netraukiamas.

BK 6 skyriaus 2 straipsnyje numatyta atsakomybė už lytinę prievartą – seksualinius veiksmus, kurių neapima išžaginimo sąvoka, su asmeniu, nedalyvaujančiu laisva valia, taip pat asmens, kuris nedalyvauja laisva valia, paskatinimą atlikti tokius veiksmus ar jiems atsiduoti (baudžiama laisvės atėmimu nuo 6 mėnesių iki 2 metų, o sunkiais atvejais – nuo 1 metų iki 6 metų). Įvertinant, ar dalyvavimas buvo laisvanoriškas, taikomi tie patys principai ir kriterijai kaip ir išžaginimo atveju.

BK 6 skyriaus 3 straipsnyje (pagal 1a straipsnio analogiją) numatyta atsakomybė už neatsargią lytinę prievartą.

2. Baudžiamųjų įstatymų nuostatų, pagrįstų sutikimo koncepcija, interpretavimo ir taikymo klausimai

Belgija

Atlikus aukščiau minėtus Belgijos BK pakeitimus, susijusius, *inter alia*, su laisvo sutikimo sąvokos išplėtojimu bei atsakomybės už seksualinio neliečiamumo pažeidimą ir išžaginimą sąlygų peržiūra, Belgijos apeliacinių teismų generalinių prokurorų kolegija¹⁵ išleido instrukciją¹⁶ (toliau – Instrukcija), kurioje apžvelgė įvairius naujai suformuluotų BK nuostatų interpretavimo ir taikymo prokurorų praktikoje aspektus.

Instrukcijoje (8 psl.) nurodoma, kad įstatymų leidėjas sutikimo klausimui suteikia centrinį vaidmenį visame seksualinių nusikaltimų kontekste ir stengiasi jį preciziškai apibrėžti, nors, Instrukcijos autorių nuomone, BK 417/5 straipsnyje įtvirtinta nuostata labiau panaši į sąlygų ar aplinkybių (jos jau aptartos ankstesnėje teismų praktikoje) sąrašą, kuris, be to, yra ir neišsamus. Praktikoje teisėjams reikės apsvarstyti visas faktines bylų aplinkybes prieš vertinant sutikimo buvimą ar nebuvimą klausimą. Instrukcijoje pabrėžiama, kad įstatymų leidėjas aptariamomis BK pataisomis nesiekė perkelti įrodinėjimo dėl sutikimo nebuvimo naštos, nustatant aukos nesutikimo prezumpciją

¹⁴ Mažiau sunkiais atvejais maksimali bausmė yra 4 metai laisvės atėmimo, o sunkiais atvejais (kai panaudojamas smurtas ar rimti grasinimai, veiką padaro daugiau kaip vienas asmuo ar veika yra itin brutali, atsižvelgiant į jos padarymo būdą ar aukos jauną amžių) – baudžiama laisvės atėmimu nuo 5 iki 10 metų.

¹⁵ *Qu'est-ce que le Collège des procureurs généraux ?*

<https://www.justice-en-ligne.be/Qu-est-ce-que-le-College-des-1769>

¹⁶ *Circulaire N° 05/2022 du Collège des Procureurs Généraux près les Cours D'appel:*

<http://justice.belgium.be/sites/default/files/COL.%2005-2022%20-%20droit%20p%C3%A9nal%20sexuel.docx>

visais atvejais ir įpareigojant įtariamąjį įrodinėti sutikimo faktą. Pareiga įrodyti sutikimo nebuvimą ir toliau tenka prokurorams, o abejonės turi būti vertinamos įtariamąjo naudai.

Instrukcijoje nurodoma, kad sutikimas yra bet kokio (teisėto) seksualinio veiksmo būtina sąlyga. Pagal naująjį reglamentavimą jis apibrėžiamas kaip laisvai duotas pritarimas. Sutikimas gali būti išreikštas įvairiais būdais, įskaitant neverbalinius. Atsižvelgiant į naujas mokslines žinias apie kai kurių aukų paralyžiaus reakciją („išžaginimo sukeltas paralyžius“), aiškiai nurodoma, kad išvados apie sutikimą negalima daryti iš aukos nesipriešinimo. Naujasis reglamentavimas dera su Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, pagal kurią, nors kartais sunku įrodyti sutikimo nebuvimą, baudžiamojo persekiojimo institucijos vis dėlto privalo išnagrinėti visus faktus ir priimti sprendimą, įvertinusios visas aplinkybes, iš kurių gali paaiškėti, kad laisvas sutikimas nebuvo įmanomas (Instrukcijų 13 psl.).

Įstatyme įtvirtinta seksualinių veiksmų dalyvių teisė atšaukti savo sutikimą šių veiksmų atžvilgiu bet kada. Gali būti sutinkama su vienais veiksmais, bet jau nesutinkama su kitais. Instrukcija (14 psl.) nurodo, kad kriminalizuojamos ir vadinamojo *stealth* situacijos (kai sutikimas yra duotas tik lytiniais santykiams, naudojant prezervatyvą, tačiau santykių dalyvis jo nepanaudoja ar nutraukia naudojimą santykiavimo metu).

Komentuojant aplinkybes, kurioms esant laikoma, kad sutikimas nėra duotas, Instrukcijoje, be kita ko, atkreipiamas dėmesys, kad aukos pažeidžiamumas savaime nėra pagrindas konstatuoti sutikimo nebuvimo. Tokiam konstatavimui reikia įrodyti, kad kaltininkas pasinaudojo (piktnaudžiavo) aukos pažeidžiamumu. Aukos apsvaigimas nuo alkoholio ar kitų medžiagų taip pat savaime nėra pagrindas konstatuoti sutikimo nebuvimą – toks konstatavimas yra pagrįstas tik tuo atveju, jeigu alkoholio ar kitų svaigalų poveikis buvo toks, kad paveikė aukos laisvą valią iki negalėjimo sutikti ar nesutikti su seksualiniais veiksmais. Pažeidžiamumas dėl neįgalumo irgi negali būti automatiškai siejamas su neįgalių asmenų negalėjimu seksualiai apsispręsti – kiekvienas atvejis turi būti vertinamas konkrečiai (Instrukcijos 15 psl.).

Instrukcijoje nurodoma, kad seksualinio neliečiamumo pažeidimo (BK 417/7 str.) sąvoka keičia seniau taikytą nepadoraus kėsینimosi (pranc. *l'attentat à la pudeur*) sąvoką. Tai rodo, kad įstatymiškai persiorientuojama nuo asmens ar šeimos garbės gynimo į asmens teisės į seksualinį apsisprendimą ir seksualinio neliečiamumo gynimą. Nauja įstatymo formuluotė apima anksčiau nepadoriu kėsینimusi laikytus veiksmus, kuriuos Belgijos Kasacinis Teismas yra apibrėžęs kaip bet kokius moralei prieštaraujančius ir tyčia kaip tokius daromus veiksmus, atliktus prieš asmenį ar su asmens pagalba be jo sutikimo, kuriais įžeidžiamas bendrasis kuklumo jausmas. Kad užtrauktų atsakomybę, seksualinį neliečiamumą pažeidžiantys veiksmai turi būti tam tikro sunkumo pagal kolektyvinį visuomenės suvokimą tam tikru metu. Seksualinio neliečiamumo pažeidimo atveju yra būtina kaltininko ir aukos sąveika (kitaip nei, pavyzdžiui, vojerizmo¹⁷ atveju). Kita vertus, tiesioginis fizinis kontaktas tarp kaltininko ir aukos nėra būtinas, nes seksualinio neliečiamumo pažeidimas gali būti įvykdytas ir nuotoliniu būdu – kadangi veika gali būti padaroma pačios aukos pagalba (bet prieš jos valią), galimos situacijos, kai kaltininkas distanciniu būdu diktuoja, o auka pati pagal jo paliepimus atlieka tam tikrus seksualinius veiksmus. Pažymėtina, kad seksualinio neliečiamumo pažeidimas neapima grynai žodinės seksualinės agresijos (tačiau už ją gali būti baudžiama kaip už priekabiavimą ar seksizmą). Pagal ankstesnę teismų praktiką, laikytina, kad seksualinio neliečiamumo pažeidimas apima šiuos nusikalstamus veiksmus:

- seksualiniai veiksmai su asmeniu be jo sutikimo;
- seksualiniai veiksmai, kuriuos kaltininkas verčia auką atlikti su juo arba su trečiuoju asmeniu;
- seksualiniai veiksmai, kuriuos kaltininkas verčia auką atlikti su savimi;
- trečiojo asmens panaudojimas seksualiniam veiksmui atlikti su auka, kuri nesutinka;
- asmens, nesutinkančio dalyvauti seksualiniame veiksmu, vertimas (skatinimas) dalyvauti;
- asmens, nesutinkančio stebėti (net ir nedalyvaujant) seksualinių veiksmų, vertimas (skatinimas) juos stebėti.

¹⁷ BK 417/8 str.

Visais seksualinio naliečiamumo pažeidimo atvejais veikos atliekamos be seksualinio įsiskverbimo į kūną (Instrukcijos 20 – 21 str.).

Daugelis teiginių, taikytinų seksualinio naliečiamumo pažeidimo sąvokos išaiškinimui (įskaitant galimybę padaryti veiką nuotoliniu būdu), tinka ir išžaginimo atveju. Esminis išžaginimo bruožas, skiriantis jį nuo seksualinio naliečiamumo pažeidimo – seksualinio pobūdžio įsiskverbimas į kūną. Pagal Kasacinio Teismo išaiškinimą, ir ne visiškai įsiskverbimas yra išžaginimas. Tačiau bučiny su įsiskverbimu išžaginimu nelaikomas. Seksualinis pobūdis gali būti konstatuojamas ne tik iš paties veiksmo pobūdžio, bet ir jo atlikimo aplinkybių. Situacijos, kuriose asmuo naudojamas kaip instrumentas (kai jis verčiamas įsiskverbti į savo kūną ar kito asmens kūną), laikomos išžaginimu (Instrukcijos 24 – 25 str.).

Švedija

Švedijos Aukščiausiasis Teismas (ŠAT) savo sprendimuose yra nagrinėjęs kai kuriuos laisvos valios nebuvimo įrodinėjimo išžaginimo byloje aspektus.

Pasak ŠAT, 2018 m. įsigaliojęs teisinis reguliavimas (atitinkamos BK nuostatos), pagal kurį atsakomybė už išžaginimą siejama ne su smurtu, o su aukos laisvos valios pažeidimu, atspindi kiekvieno asmens teisę į seksualinį apsisprendimą. Pagal galiojantį reglamentavimą, asmuo, kuris patiria seksualinį suartėjimą prieš savo valią, neprivalo pasakyti „ne“ ar kitaip reikšti savo nepasitenkinimo, kad kiltų atsakomybė. Kita vertus, asmuo, laisvanoriškai dalyvaujantis lytiniuose santykiuose neprivalo parodyti savo valios dalyvauti juose.

ŠAT nurodo, kad laisvanoriškumo reikalavimas sietinas su faktiniais veiksmais, o ne asmens vidinėmis nuostatomis. Tuo tarpu asmens pasyvumas lytinių veiksmų atžvilgiu gali būti ir nelaisvanoriško, ir laisvanoriško dalyvavimo išraiška. Vertinant, ar dalyvavimas buvo laisvanoriškas, ypatingas dėmesys skiriamas nustatyti, ar laisvanoriškumas buvo išreikštas žodžiu, veiksmu ar kitu būdu, tačiau įvertinimas turi būti grindžiamas situacijos aplinkybių visuma.

ŠAT nurodė, kad tyčinis išžaginimas gali būti įrodytas, jeigu nustatoma, kad kaltininkas suprato auką dalyvaujant nelaisvanoriškai arba suvokė jos nelaisvanoriško dalyvavimo galimybę (riziką) ir buvo tam abejingas. Kad būtų galima teigti, jog tyčia pasireiškia per abejingumą, kaltininko suvokiama rizika turi būti gana didelė pagal tikimybių skalę. Vertinimas, ar kaltininkas veikė su abejingumu aplinkybei, kad auka nedalyvauja laisvanoriškai, turi būti atliekamas pagal konkrečios bylos aplinkybes. Svarbu yra įvertinti veiksmus, kurie įvyko iki veikos ir po jos, kaltininko amžių, brandą, psichinę sveikatą. Įrodymų tyrimu reikia nustatyti, kaip kaltininkas veikos metu suvokė aplinkybes ir koks buvo jo požiūris į jas.

Didžiai neatsargaus išžaginimas, ŠAT požiūriu, gali pasireikšti dvejomis formomis – sąmoningu neatsargumu (pasitikėjimu) (angl. *deliberate negligence*) ir nerūpestingumu (*inadvertent negligence*).

Sąmoningo neatsargumo atveju kaltininkas įtaria, kad auka galbūt nedalyvauja laisvanoriškai ir nors nėra šiai aplinkybei abejingas, rizikuoja tęsti seksualinį veiksmą. Nerūpestingumo atveju kaltininkas neįtaria, kad aukos dalyvavimas yra nelaisvanoriškas, nors pagal bylos aplinkybes turėtų. Šiuo atveju jis kaltas dėl to, kad tinkamai neįvertino situacijos, nors privalėjo tai padaryti¹⁸.

Po naujų BK nuostatų įtvirtinimo Švedijos nusikalstamumo prevencijos tarybos (*Brottsförebyggande rådet (Brå)*)¹⁹ atliktame tyrime²⁰ (2020 m.) konstatuojama, kad tapo mažiau aišku, koks seksualinis elgesys yra baudžiamas, sudėtingiau nustatyti, kiek kaltinamasis buvo

¹⁸ Supreme Court's judgment delivered in Stockholm on 11 July 2019. Case no. B 1200-19:

<https://www.domstol.se/globalassets/filer/domstol/hogstadomstolen/avgoranden/engelska-oversattningar/b-1200-19-eng.pdf>

¹⁹ About Brå: <https://bra.se/english/about-bra>

²⁰ The new consent law in practice. An updated review of the changes in 2018 to the legal rules concerning rape. English summary of Brå report 2020:6, p. 6-7:

https://bra.se/download/18.1537f1c6192bd251bfc324e/1730185195954/2020_6_The_new_consent_law_in_practice.pdf

informuotas apie aukos nelaisvanorišką dalyvavimą seksualiniuose veiksmuose ir kaip tai paveikė kaltinamojo veiksmus. Tas itin pasakytina apie neatsargaus išžaginimo atvejus. Nurodoma, kad teismams taikant naujas BK nuostatas, kartais sunku nustatyti ar kaltinamasis:

- 1) suprato tai, kad auka nepageidavo dalyvauti seksualiniuose veiksmuose, arba suprato tai, kad buvo didelė tokio nepageidavimo rizika ir buvo tam abejingas (tyčia);
- 2) suprato, kad buvo aukos nepageidavimo dalyvauti seksualiniuose veiksmuose rizika, ir nors nebuvo jai abejingas, rizikavo vykdyti veiksmus (neatsargumas);
- 3) buvo įsitikinęs, kad auka dalyvauja visiškai laisvanoriškai, ir šis įsitikinimas laikytinas pagrįstu (nėra kaltės).

Brå tyrime nurodoma, kad sunkiausia nustatyti ribą tarp neatsargumo ir tyčios atvejo, kai veikiama abejingai rizikos atžvilgiu. Kartais taip pat būna sunku nustatyti, ar kaltinamasis suprato šią riziką egzistuojant, pavyzdžiui, tais atvejais, kai auka siuntė skirtingus (prieštaringus) signalus.

Brå tyrime taip pat atspindima su seksualinių nusikaltimų tyrimu bei bylų sprendimu susijusių Švedijos pareigūnų, advokatų bei nevyriausybinių organizacijų nuomonė apie aptariamus BK pokyčius:

- *prokurorų* nuomonė palankiausia. 6 iš 7 apklaustų prokurorų nurodė, kad pokyčiai visumoje pasiteisino. Jie turėjo gerą signalinę vertę ir dėl to tapo lengviau vykdyti baudžiamąjį persekiojimą bei pasiekti nuosprendį. Prokurorai iš esmės palankiai vertino ir neatsargaus išžaginimo įtvirtinimą, tačiau kai kurie nurodė, kad trūksta aiškumo, kokia iš tiesų šios veikos sudėtis;

- *teisėjai* išreiškė iš esmės pozityvų požiūrį, tačiau pažymėtina, kad dažniausiai tai buvo bendroji nuomonė, neparemta asmenine atitinkamų bylų patirtimi. Maždaug trečdalis teisėjų (ir prokurorų) sakė, kad riba tarp neatsargumo ir tyčios atvejo, kai veikiama abejingai rizikos atžvilgiu, yra neaiški;

- *policijos* pareigūnai buvo kritiškesni aptariamų BK pokyčių atžvilgiu. Jie sakė, kad šie pokyčiai sukūrė policijai naujų iššūkių. Policininkai pažymėjo pokyčių pasekmes įtariamiesiems ir pripažino, kad kartais simpatizuoja jiems, ne tik aukoms.

- *advokatų* dauguma turėjo visumoje neigiamą nuomonę. Jie pajuto, kad jų darbas dėl BK pokyčių pasunkėjo, nes iš įstatymo sunku spręsti, kas yra nusikaltimas. Advokatai mano, kad aptariamais įstatymų pakeitimais pažeidė teisinio aiškumo principą;

- *nevyriausybinių* organizacijos, dirbančios su išžaginimų problemomis, labai pozityviai įvertino BK pokyčius, už kurių priėmimą pačios ir agitavo. Jų nuomone, siunčiamas svarbus norminis signalas, mažinama atvejų, kai auka priversta jaustis kalta dėl to, kas įvyko, tikimybė. Nevyriausybinių organizacijos pažymėjo advokatų, prokurorų, policininkų, teisėjų mokymų, susijusių su naujomis BK nuostatomis, poreikį, jaunimo švietimo svarbą.

2025 m. *Brå* išleido atnaujintą tyrimą²¹ 2018 m. BK pataisų, susijusių su atsakomybe už išžaginimą, taikymo ir pasekmių klausimu. Daugelis ankstesnio tyrimo nuostatų patvirtintos ir atnaujintoje versijoje. Pavyzdžiui, išliko iš esmės teigiamas prokurorų ir iš esmės neigiamas advokatų požiūris į minėtas BK pataisas²². Ir atnaujintame tyrime, remiantis 2023 m. teismų nuosprendžiais, nurodoma, kad išžaginimų bylose tebėra labai sunku nustatyti, ar kaltininkas veikė tyčia su abejingumu, ar tai buvo didelis neatsargumas²³. Atnaujintame tyrime pastebima, kad daugėja išžaginimo bylų ir nuosprendžių, o vis daugiau nuosprendžių išžaginimo bylose remiasi vien žodiniais aukos parodymais (tokią praktiką, jei aukos parodymai laikytini patikimais, ŠAT iš esmės yra pripažinęs dar 2009 m.²⁴). Aukos paprastai pripažįstamos kaip patikimos įrodymų teikėjos, jeigu praneša apie įvykį greitai, pateikia konkretų įvykio atpasakojimą, aiškiai nurodo, ką atsimena ir ko neatsimena, jų parodymai yra nuoseklūs. Tuoju po įvykio auka turi gebėti konkrečiai papasakoti

²¹ *Brå. Application and consequences of the consent law. Renewed follow-up of the 2018 amendments to Swedish rape legislation. Report 2025:3* :

https://bra.se/download/18.f3ee57c194d84be4e916238/1744111393667/2025_3_Application%20and%20consequences%20of%20the%20consent%20law.pdf

²² Ten pat, p. 17-18.

²³ Ten pat, p. 17.

²⁴ *Högsta domstolen. NJA 2009 s. 447*: <https://lagen.nu/dom/nja/2009s447>

(policijai, medikams, draugams ar giminaičiams), ką ji patyrė ir atpasakoti incidentą vienodai įvairiuose kontekstuose. Aukos, patyrusios išžaginimą, po įvykio turėtų demonstruoti tam tikrus traumavimo ženklus²⁵.

Pažymėtina, kad 2024 m. pabaigoje Švedijos moterys, kurių sūnūs buvo nuteisti už išžaginimą, pradėjo peticijos procesą. Jos nurodo, kad priimami netinkami apkaltinamieji nuosprendžiai be jokių įrodymų. Peticija kritikuoja 2018 m. BK pataisas ir ŠAT 2009 m. išaiškinimą, susijusį su apkaltinamojo nuosprendžio priėmimu vien pagal aukos parodymus²⁶.

Parengė

Informacijos ir komunikacijos departamento

Tyrimų skyriaus vyr. patarėjas Vidmantas Punelis

Tel. (0 5) 209 6186, el. p. vidmantas.punelis@lrs.lt

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.

Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2025

²⁵Brå. *Application and consequences of the consent law. Renewed follow-up of the 2018 amendments to Swedish rape legislation. Report 2025:3*, p. 14-16.

²⁶Ten pat, p. 123-124.